

The effect of story poem on the learning of seventh grade grammatical categories (case study, verb, infinitive, past and present tense)

Gita Zakeri

PhD in Persian language and literature

ABSTRACT

Keywords:

Past and present time
story poem
Verb
Infinitive
learning

¹ .Corresponding author
✉ Zakeri.gita@gmail.com

Background and Objectives: The purpose of this research is to investigate the effect of stories and poems on the learning of seventh grade grammatical categories. **Methods:** I during six weeks, made my research operational and studied and investigated by classifying the seventh grade students into two groups of 30 people, experimental and control.

The teaching of the mentioned topics was taught to the students of the experimental group using the poems written by the teacher, and the students, while actively participating in learning and unconsciously memorizing the educational poems, felt a special happiness and joy during the education; However, teaching the mentioned subjects to the control group was done in a normal way without using poems and stories.

Findings: In the sixth week of the research, the evaluations of the students of the two experimental and control groups showed that the average scores of the experimental group in the total of oral and written questions were 1.52 points higher than the average scores of the control group.

Conclusion: The findings of this research indicate that the use of poetry and stories in Learning grammatical categories has a significant effect and their attractiveness for students not only facilitates learning, but also induces a sense of happiness.

ISSN (Online): DOI: 10.48310/rpllp.2024.14763.1120

Received: 1402/06/10

Reviewed: 1402/09/25

Accepted: 1402/10/07

PP: 18

Citation (APA): Zakeri, G. (2023). Teaching Persian language to non-Persian speaking students in the universities of the medical sciences in the country. *The Journal of Research in teaching Persian language and literature*, 5 (1),21-38.

 <https://doi.org/10.48310/rpllp.2024.14763.1120>

تأثیر شعرقصه بر یادگیری مقولات دستوری پایه هفتم (مطالعه موردی، فعل، مصدر و بن‌های ماضی و مضارع)

مقاله پژوهشی

گیتا ذاکری^۱

دکترای زبان و ادبیات فارسی

چکیده

هدف این پژوهش بررسی تأثیر قصه و شعر بر یادگیری مقولات دستوری پایه هفتم و تأکید آن بر یادگیری مواردی همچون فعل، مصدر و بن‌های ماضی و مضارع است. در این پژوهش، علاوه بر ذکر اهمیت این موضوع و بیان مسائل نظری، به ذکر چهار شعر از نویسنده این مقاله می‌پردازیم که در سالهای تدریس خود، برای آموزش موارد دستوری، بهره جسته و نتایج مثبتی گرفته است. نگارنده این سطور، طی شش هفته از اول بهمن ماه تا پانزدهم اسفندماه ۱۴۰۰ پژوهش خود را عملیاتی ساخته و با دسته‌بندی دانش‌آموزان پایه هفتم به دو گروه سی نفره آزمایش و کنترل به مطالعه و بررسی پرداخت. طی این شش هفته، آموزش مباحث دستوری فعل و ویژگی‌های آن، تفاوت فعل با مصدر، بن‌های ماضی و مضارع صورت گرفت. ارزیابی‌های دانش‌آموزان دو گروه آزمایش و کنترل نشان داد میانگین نمرات گروه آزمایش در مجموع پرسش‌های شفاهی و کتبی ۱/۵۲ نمره از میانگین نمرات گروه کنترل، بالاتر شده است. یافته‌های این پژوهش بیانگر این مطلب است که استفاده از شعر و قصه در یادگیری مقولات دستوری تأثیر به‌سزایی دارد و جذابیت آنها برای دانش‌آموز علاوه بر تسهیل امر یادگیری، باعث القای حس شادی نیز می‌شود. از آنجایی که دانش‌آموزان مبحث دستوری را در قالب شعر موزون آموخته‌اند، به یاری وزن و آهنگ همواره آن را به یاد داشته و هنگام پرسش‌های کلاسی در بازایی اطلاعات و پیاده‌سازی آموخته‌های خود سرعت بیشتری به خرج داده و موفق‌تر عمل می‌کنند.

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به‌صورت آنلاین استفاده کنید

DOI:

10.48310/rplp.2024.14763.11:

واژه‌های کلیدی:

بن ماضی
بن مضارع
شعر قصه
فعل
مصدر
یادگیری.

۱. نویسنده مسئول

Zakeri.gita@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۱۰

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۹/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۰۷

شماره صفحات: ۱۸

۱. مقدمه

کاربرد شعر و قصه یکی از بهترین روش‌های یادگیری است. مطالعات ثابت کرده است که آموزش از این طریق، بسیار موثر بوده و تلفیق آموزش با شعر و قصه علاوه بر ایجاد لذت، به درک و دریافت و یادگیری بیشتر و بهتر کمک می‌کند. برخی از پژوهشگران، قصه‌گویی را به عنوان یک فن در زمینه‌های آموزشی مورد مطالعه قرار داده‌اند. به اعتقاد آنها قصه در نگاه اول تأثیر سرگرم‌سازی دارد اما از نظر تاریخی، قصه‌گویی به همان خوبی که برای سرگرم کردن کودکان مورد استفاده واقع شده، برای آموزش و تربیت آنها نیز به کار رفته است.

اهمیت استفاده از شعر در امر آموزش، مسئله‌ای با پیشینه طولانی و غنی است. بسیاری از اندیشمندان در آموزش مباحث مختلف از این روش سودمند، بهره می‌بردند. پیشینیان ما بر این نکته واقف بودند که استفاده از شعر در بعضی متون علمی همچون لغت، صرف، نحو، طب سنتی و... یادگیری را سریعتر و استفاده عموم مردم را از آن بیشتر می‌کند. در حقیقت، شعر، دوشادوش نثر، قابلیت و توانایی خود را به عنوان زبان علمی در گذشته نشان داده است.

در اینجا به ذکر چند نمونه خواهیم پرداخت: الفیة ابن مالک که در هزار بیت، قواعد صرف و نحو عربی را آموزش داده است. نصاب‌الصبيان ابونصر فراهی که فرهنگ منظوم بسیار سودمندی به فارسی و عربی است. فراهی در این کتاب، شعر را در استخدام تعلیم لغات عربی و فارسی و نحوه آسان فراگیری بحور و اوزان عروضی قرار داده است. قائم مقام فراهانی نیز به تقلید از فراهی، نصابی نوشته که مشتمل بر لغات فارسی و فرانسوی است. کتاب دیگری که به تقلید از این روش نوشته شده، تحفه وهبی است که دربردارنده تعداد زیادی از مفردات و ترکیبات فارسی است که به زبان ترکی شرح گردیده است. در آخر نیز از میان خیل عظیم کتب پزشکی که برای سهولت در امر یادگیری به زبان شعر سروده شده‌اند، از دانشنامه میسری سخن می‌گوییم که دربردارنده مباحث مختلفی همچون انواع دردها و امراض و راه‌های درمان آنها است.

پژوهشگران رشته علوم تربیتی، مطالعات گسترده‌ای درباره تأثیر قصه و شعر در یادگیری داشته‌اند. به طور قطع باید گفت که موضوع تأثیر قصه و شعر در امر یادگیری و پرداختن به وجوه مختلف آن می‌تواند راهگشای دقیقی در رابطه با علم‌آموزان عرصه علوم تربیتی باشد.

۱-۱. پرسش‌های پژوهش

پس از ذکر این موارد، لازم است از پرسش‌هایی که این پژوهش در پی پاسخ به آنهاست سخن بگوییم:

۱-۱-۱. چگونه شعر و قصه باعث سهولت امر یادگیری مباحث دستوری (مثل تشخیص

فعل، مصدر و بن‌های ماضی و مضارع) می‌شود؟

۱-۲. چه کسانی (دانش‌آموزان کدام پایه در متوسطه اول) بیشترین مشکل را در یادگیری

مباحث دستور زبان دارند؟

۲. بیان مسئله

از آنجایی که در نظام آموزشی، پایه هفتم، اولین گام برای ورود به مقطع متوسطه است، دانش‌آموزان به ناگاه با محتواهای آموزشی‌ای روبه‌رو می‌شوند که از نظر حجم و دشواری با دوران ابتدایی قابل مقایسه نیستند. کتاب فارسی در این پایه بر مبنای آموزش دستور زبان استوار است؛ مقوله‌ای که پیش از این دانش‌آموز به صورت جدی با آن مواجه نشده است. مباحثی همچون آموزش ویژگی‌های فعل مثل شخص و شمار و زمان، آموزش مصدر، بن‌های ماضی و مضارع، شناسه و... آموزش این مسائل با این حجم و سطح دشواری برای دانش‌آموز نیازمند روشی است که یادگیری را تسهیل و در عین حال لذت‌بخش گرداند. شعر و قصه همراه همیشگی کودکان و نوجوانان در امر آموزش و تربیت بوده که هیچگاه جذابیت خود را از دست نمی‌دهد. از سوی دیگر، «شعر یک ساخت زبانی است که در آموزش و یادگیری زبان و چالاک‌سازی ذهن بسیار اثرگذار است. شعر به سبب اینکه از آهنگ و موسیقی، واژگان زبان، عنصر خیال، عاطفه و احساس بهره می‌گیرد مناسب‌ترین زبان با دنیای کودکان و جهان ذهن زبان‌آموزان است» (اکبری شلدره و علی‌پور، ۱۳۹۹). از این رو در این پژوهش به مطالعه اثرگذاری شعر و قصه بر یادگیری مفاهیم دستور زبان می‌پردازیم. همچنین اشعاری را که نویسنده این پژوهش، در امر تدریس دستور زبان پایه هفتم سروده و از آنها در کلاس‌های درس بهره جسته است، ارائه می‌کنیم.

۳. پیشینه پژوهش

مسئله تأثیر شعر و قصه در یادگیری و الگوهای برتر تدریس، مورد توجه برخی پژوهشگران بوده است که از میان آنها می‌توان به این موارد اشاره کرد:

سلیقه‌دار، سکینه (۱۳۹۹). «نقش قصه و تأثیر آن در یادگیری»؛ ایشان در پژوهش خود ضمن بیان فواید قصه و داستان در امر آموزش، به ذکر راهکارهایی برای قصه‌گویی توسط معلمان در کلاس درس می‌پردازد.

رضایی، زهرا و گلی‌زاده، مهری (۱۳۹۸). «بررسی تأثیر داستان و شعر در یادگیری»؛ این پژوهش درباره تأثیر داستان و شعر در یادگیری و الگوهای برتر تدریس است. جامعه آماری این پژوهش، صد تن از دانشجویان و استادان رشته علوم تربیتی است که به طور تصادفی انتخاب و داده‌ها به روش کوواریانس تحلیل شده است. تحقیق آنها منجر به این نتیجه شد که گفته‌های محققان علوم تربیتی درباره تأثیر داستان و شعر در یادگیری کاملاً صحیح و مبتنی بر واقعیت است.

افتخاری؛ زهرا (۱۳۹۸). «تأثیر برنامه درسی قصه‌گویی و نمایش خلاق بر خلاقیت و عملکرد تحصیلی اعضای کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان فارس»؛ هدف این پژوهش، بررسی تأثیر برنامه درسی قصه‌گویی و نمایش خلاق بر خلاقیت و عملکرد تحصیلی اعضای گروه سنی ب در سال تحصیلی ۹۷ - ۹۸ به تعداد ۳۱۰۶ نفر در مراکز فرهنگی و هنری وابسته به کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان استان فارس بود. نتایج به دست آمده نشان داد که اجرای برنامه درسی قصه‌گویی و نمایش خلاق بر عملکرد تحصیلی و زیر مقیاسهای سیالی، بسط، ابتکار و انعطاف‌پذیری خلاقیت دانش‌آموزان تأثیر مثبت و معناداری داشته است.

محمدپور، زهرا (۱۳۹۸). «تأثیر قصه بر یادگیری دانش‌آموزان»؛ این پژوهش به بررسی نقش قصه در افزایش یادگیری دانش‌آموزان دوره ابتدایی پرداخته است. در این مقاله مبانی نظری قصه‌گویی و چگونگی تأثیر آن در آموزش و پرورش دانش‌آموزان مورد بررسی قرار گرفته است. نویسنده به این نتیجه رسیده که در قصه‌ها کودکان این امکان را پیدا می‌کنند که خصلت‌های خوب یا بد داستانی را تجزیه و تحلیل کنند.

۲-۱. زبان

زبان مهمترین ابزار شناخت است و با آن ارتباطی دو سویه دارد. انسان شناخت جهان را پس از حواس، با زبان آغاز می‌کند.

رشد زبان از نظر ویگوتسکی^۱ چهار مرحله دارد: ۱. مرحله پیش‌دبستانی یا مرحله رشد زبان کودک (۳ تا ۷ سالگی)؛ ۲. مرحله سال‌های اول دبستان (۷ تا ۱۰ سالگی)؛ ۳. سال‌های میان دبستان (۱۰ تا ۱۵ سالگی)؛ ۴. سال‌های آخر مدرسه (۱۵ تا ۱۷ سالگی).

از آنجا که پژوهش حاضر بر روی یادگیری دستور زبان در پایه هفتم است، ما تنها به ذکر خصوصیات زبان‌آموزان مرحله سوم یعنی سال‌های میان دبستان (۱۰ تا ۱۵) سالگی می‌پردازیم. در این مرحله، فرد توان فرضیه‌سازی و استدلال زبانی را پیدا می‌کند. ویگوتسکی این مرحله را نهایت رشد زبان و مرحله پختگی سبک زبان فردی می‌داند (وزیرنیا، ۱۳۷۹).

اندیشمند دیگری که به مقوله آموزش زبان پرداخته، برونر^۲، صاحب نظریه یادگیری اکتشافی است. از نظر وی مراحل رشد زبانی به این ترتیب است: ۱. عمل؛ ۲. تصویر؛ ۳. نماد؛ ۴. خودآگاهی؛ ۵. تأثیر و تأثر؛ ۶. زبان، کلید رشد شناختی؛ ۷. بررسی شقوق. در مرحله آخر، یعنی بررسی شقوق، ویژگی رشد شناختی عبارت است از ظرفیت افزایش‌یابنده ذهن از نظر بررسی هم‌زمان مسائل گوناگون و توجه به وضعیت‌های مختلف در لحظه معین به گونه‌ای که متناسب با آن شرایط باشد. ذهن کودک تا پایان دوره دبستان، هنوز در برخورد با پیچیدگی‌های جهان

1. Vygotsky

2. Bruner

ناتوان است اما پس از آغاز بلوغ، امکان دریافت پیچیدگی‌ها و شقوق گوناگون را خواهد یافت (سیف، ۱۳۸۶).

برونر بر این نکته اصرار می‌ورزد که یادگیری و آموزش زبان، باید دارای معنا و یک ساخت درونی باشد. به این ترتیب دستورالعمل زیر را ابداع می‌کند:

۱. توجه به انگیزه درونی یادگیرنده.
۲. در نظر گرفتن مراحل رشد و تعامل ویژگی‌های آنها در فرایند یاددهی-یادگیری.
۳. شناخت معنی‌دار نکات آموزشی، همراه با مثال‌های قابل فهم، کاربردی و مرتبط با یکدیگر (همان).

دیدگاه‌های نظری در مورد آموزش مهارت‌های زبانی در پیوند با رشد و تکوین زبان کودک و روش‌های آموزش آن را می‌توان در سه دسته جای داد: الف) دیدگاه رشدمحور که بر مراحل رشد و تکوین مهارت‌های زبانی کودک و تلاش او بر شناخت تکیه دارد، آموزش را بستری برای گذر از مرحله رشد به مراحل دیگر می‌داند؛ ب) دیدگاه مهارت‌محور که بر آموزش هر یک از مهارت‌های زبانی به صورت جداگانه اما در یک کل منسجم تأکید دارد. این دیدگاه آموزش را بستری برای رسیدن به انواع مهارت‌های زبانی می‌داند؛ پ) دیدگاه تجربه فرهنگی-اجتماعی که علاوه بر اعتقاد به رشد شناختی، گذر از مراحل رشد تکوینی مهارت‌های زبانی و آموزش را بستری برای گذر از هر مرحله رشد به دیگر مراحل می‌داند. علاوه بر آن این دیدگاه به پیوند تنگاتنگ معنی‌یابی مفاهیم در مطالعه دیگر رشته‌ها از جمله علوم، مطالعات اجتماعی، هنر و... نظر دارد. برونر و ویگوتسکی از جمله نظریه‌پردازان این دیدگاه هستند. آنها معتقدند آموزش، مقدم بر رشد مهارت‌های زبانی است و در گرو تجربه اجتماعی فعال است. این دیدگاه علاوه بر آن که بر تجربه اجتماعی فعال و دیدگاه رشد و توسعه فرایندهای شناختی در برنامه‌های درسی تأکید دارد، به ارتباط درونی مهارت‌های زبانی و وحدت آنها توجه می‌کند و رشد مهارت‌های زبانی را همسو با رشد شناخت علمی و آموزش نظام‌مند سایر دروس می‌داند (اکبری شلدرو و علی‌پور، ۱۳۹۹).

۲-۲. قصه

قصه‌گویی قدیمی‌ترین شکل ادبیات است. قصه‌ها ابزار بنیادین معنادهی محسوب می‌شوند و قصه یکی از ابزارهای مهم اصلاح رفتار محسوب می‌شده است، به گونه‌ای که قرآن نیز در آیات متعدد (سوره آل عمران، سوره کهف، سوره اعراف و سوره هود) از طریق نقل داستان گذشتگان در هدایت و تربیت و اصلاح رفتار بشر سعی داشته است.

قصه قالبی است ادبی که نویسنده به وسیله آن حرف و پیام خود را به صورت ماجراها و حادثه‌هایی که به‌طور منطقی به دنبال هم می‌آیند، به مخاطبش عرضه می‌کند (رحماندوست،

۱۳۷۲). قصه زبان مشترک انسان‌ها برای تشریح اشاره‌ها و معنی‌ها و انتقال ارزش‌های معنوی از نسلی به نسل دیگر بوده است (رحماندوست، ۱۳۹۳).

«قصه‌گویی را می‌توان نقل و اجرای هنرمندانه ماجرای قصه‌های منظوم و منثور برای سرگرمی و پیام‌رسانی در فضایی تفریحی تعریف کرد» (نعمت‌اللهی، ۱۳۸۹). هرچند شعر و قصه در نگاه اول، عاملی برای سرگرم‌سازی به نظر می‌آید اما با کمی تأمل می‌توان دریافت که علاوه بر سرگرم‌سازی، نقش پررنگی در آموزش ایفا می‌کند و می‌توان آنها را به‌عنوان فنی مهم در آموزش مورد تحلیل و بررسی قرار داد.

متخصصان آموزش و پرورش دو هدف متمایز را برای قصه‌گویی کودکان مطرح کرده‌اند. هدف نخست کارکرد اطلاعاتی قصه‌گویی در ارائه بخشی از دانش درباره جهان و فرهنگ است و هدف دوم کارکرد انتقالی در آموزش و یاد دادن است که شیوه‌های تفکر و عمل را به افراد می‌آموزد. (به نقل از یوسفی و متین، ۱۳۸۵).

قصه‌گویی در سه حوزه اهمیت خود را نشان می‌دهد: حوزه شناختی، حوزه عاطفی و حوزه مهارتی. قصه‌گویی درحوزه مهارتی نقش مؤثری در مهارت گوش دادن و سخن گفتن دارد. دانش‌آموز در جریان شنیدن قصه -چه منظوم و چه منثور- ناخودآگاه به محتوای آن نیز دقت کرده و پیام آن را در حد درک خود، تجزیه و تحلیل می‌کند. قصه‌گویی کمک می‌کند تا دانش‌آموز، هسته معنایی پیام‌ها را بهتر درک کند و ارتباط میان بخش‌های یک پیام را دریابد (علیخانی، ۱۳۹۸).

«پژوهشگران ادبیات کودک و نوجوان، ثابت کرده‌اند که قصه‌گویی برای توسعه و پیشرفت زبان و مهارت‌های ادبی، مهارت‌های شنیداری، تقویت قوه ادراک و تخیل و مهارت‌های مربوط به ایجاد ارتباط با دنیای اطراف، مفید است» (منصوری گرگر، ۱۳۹۳).

در تدوین برنامه آموزش زبان فارسی، یک برنامه زبان‌آموزی موفق برنامه‌ای است که به این متغیرها توجه داشته باشد: رابطه با محتوا، الگوهای زبان طبیعی مخاطبان، سلیقه‌ها و علائق و نیازهای آنان، رابطه محتوا و نقش آن در تقویت مهارت‌های زندگی کودکان و نوجوانان، توجه به هر چهار مهارت زبانی و برقراری ارتباط (عمومی و افقی) و هماهنگی لازم بین آنها.

نوآوری در قصه‌گویی باعث جذابیت آموزش می‌شود. مثلاً استفاده از کلام موزون در قصه و تلفیق قصه با شعر، می‌تواند دانش‌آموز را به بازی‌های زبانی تشویق کرده و مسیر آموزش را هموار و لذت‌بخش سازد.

همانطور که پیش از این اشاره کردیم، یکی از ساخت‌های زبانی و ابزارهایی که در زبان‌آموزی نقش بسیار مهمی دارد، شعر است. در برنامه‌ی زبان‌آموزی یکی از کلیدی‌ترین ابزار برای ایجاد پویایی و جنب و جوش در زبان و ذهن کودک و نوجوان، شعر است.

شعر به این سبب که از آهنگ و موسیقی، واژگان زبان، عنصر خیال، عاطفه و احساس بهره می‌گیرد، بهترین راه برای آموزش است.

زبان شعر، زبانی آهنگین و موسیقایی است. این ویژگی در حافظه‌ی زبانی دانش‌آموز تأثیر می‌گذارد و به ذهن و زبان او نظم و آهنگ می‌بخشد. آهنگ موجب افزایش طراوت و شادابی درون و چالاک‌ی ذهن می‌شود.

نشاطی که جمع‌خوانی شعر می‌تواند ایجاد کند به همراه علاقه‌ی فطری دانش‌آموز به شعر و ریتم موجب افزایش توان یادگیری آنها خواهد شد. خیال‌انگیزی بودن و موسیقایی بودن شعر برای دانش‌آموزان نه تنها ملال‌آور نیست بلکه باعث لذت و شادی آنها می‌شود و هنگام شنیدن توام با لذت، مفهوم اشعار را نیز به خاطر می‌سپارند. به هر حال تأثیرات شعر و موسیقی و قصه‌های آهنگین در دانش‌آموزان بسیار زیاد است و به همین دلیل، می‌توان از این وسیله برای آموزش بهتر، مؤثرتر و ماندگارتر استفاده نمود. ریتم و شعر و قصه با روحیه‌ی کودک و نوجوان بسیار سازگار است و هرآنچه را که هدف آموزش باشد و از این طریق به او تعلیم داده شود، به راحتی فرامی‌گیرد.

«روانشناسان کودک در این زمینه، معتقدند الگوهای آهنگین که بر حرکات بدنی کودکان تأثیر دارد، ساخت‌های ذهنی و از جمله زبان آنان را نیز متأثر می‌سازد. از این رو کودکان به راحتی، وزن را به کار می‌گیرند و پاره‌های موزون و آهنگین می‌سازند.

تخیل کودک بسیار قوی است. پیازه^۱ و فروید^۲ هر دو معتقدند که کودک پیش از آنکه سخن بگوید، خیالبافی واقعی است و ذهنش قادر به خلق تصاویر بی‌پایان است. تخیل متکی بر عاطفه و حافظه‌ی خلاق، او را در کاربرد ساخت‌های زبانی سرشار از مایه‌های ادبی کمک می‌کند. بی‌استفاده گذاشتن این ویژگی‌های ذهنی، شناختی و عاطفی کودک در آموزش زبان، جریان زبان‌آموزی را خشک و بی‌روح می‌کند. بنابراین استفاده از شعر و قصه در آموزش زبان امری ضروری است» (وزیرنیا، ۱۳۷۹).

«برنامه‌ی زبان‌آموزی در دو پهنه به سازماندهی محتوا و تولید و برنامه‌ریزی آموزش زبان می‌پردازد.

1. Jean Piaget

2. Sigmund Schlomo Freud

۱. پهنه مهارت‌های دریافتی که به نامه‌ای ادراکی، شفاهی، گفتاری یا خوانداری نیز نامیده شده است.

۲. پهنه مهارت‌های تولیدی، نوشتاری یا مکتوب.

مهارت‌های دریافتی در حقیقت همان درونداها و درون‌ریزهایی است که از طریق دریچه‌های حواس پنجگانه وارد دنیای ذهن زبان‌آموز می‌شود و مهارت‌های تولیدی نیز برون‌دادهایی است که از زبان یا قلم زبان‌آموز به صورت گفتار یا نوشتار صادر می‌شود. بنابراین دو قلمرو یادشده همان واردات و صادرات زبان‌آموزان و رفتارهای زبانی آنان است.

برای آنکه این رفتارهای زبانی، سنجیده و به‌هنجار باشد لازم است در آموزش به معیارها و سنجه‌هایی که یادگیری آنها به زبان‌آموز کمک می‌کند، بیشتر توجه کنیم و خودمان آنها را رعایت کنیم تا کودکان و نوجوانان، نمود دیداری و حسی آن را در رفتارهای زبانی ما ببینند و خود در به‌کارگیری آنها برانگیخته شوند. به همین دلیل، ضروری است که معلمان به‌هنگام خواندن متون به ویژه شعر، به ایستگاه‌های آوایی و اوج و فرود و کشش و گسست، به خوبی توجه کنند و بار عاطفی و حسی کلام را از طریق خوانش صحیح، انتقال دهند و آنان را به همراهی و هم‌حسی با فضای متن برانگیزانند (اکبری شلدره و علی‌پور، ۱۳۹۹).

۳. بیکره پژوهش

در پژوهش حاضر، به مسئله ارزش و اهمیت شعر قصه و تأثیر آن در مقولات دستوری فارسی پایه هفتم می‌پردازیم. مقولاتی همچون فعل، مصدر و بن‌های ماضی و مضارع.

همانطور که می‌دانیم، دانش‌آموز پایه هفتم، به تازگی از مقطع دبستان پا به مقطع متوسطه گذاشته است و در کتاب فارسی با مسائل گسترده‌تر و عمیق‌تری روبه‌رو می‌شود. هرچند این مطالب در راستا و در حقیقت، به گونه‌ای ادامه مباحث دبستان است اما اندکی تخصصی‌تر، عمیق‌تر و شاید دشوارتر شده است؛ به‌خصوص مباحثی همچون شناخت فعل و مصدر و تمایز قائل شدن میان این دو همچنین راه ساختن بن‌های ماضی و مضارع.

پیش از این به‌طور مفصل گفتیم که شعر و قصه یکی از مؤثرترین روش‌ها و ابزارها برای یادگیری و آموزش است. آموزش مباحث دستوری هم از این قاعده مستثنی نیست. به همین جهت، نویسندگان این پژوهش، برای هموار کردن مسیر آموزش مبحث فعل، مصدر و بن‌های ماضی و مضارع از این روش در کلاس‌های درس، بهره می‌جوید.

هنگام خواندن شعرهای آموزشی، دانش‌آموزان را با خود همراه کرده و آنها در امر یادگیری شرکت داده می‌شوند. با همراهی دانش‌آموزان و خوانش دسته‌جمعی، روح نشاط و شادی در کلاس دمیده خواهد شد. دانش‌آموزان درعین همخوانی، به مثال‌هایی که معلم پای تخته

می‌نویسد نیز توجه خواهند کرد و در نهایت، با تمرین و تکرار، موضوع در ذهن آنها حک خواهد شد.

این روش هم یادگیری را آسان می‌کند، هم کمی از خشک بودن دستور زبان می‌کاهد و دانش‌آموز دیگر واژه‌های از روبه‌رو شدن با سایر مقولات زبانی نخواهد داشت. چرا که در ناخودآگاه خود این تصویر را دارند که با قصه و شعر و موسیقی و همخوانی، یادگیری امری سهل‌الوصول است.

برای مثال، شعری از دبیر خوش‌ذوق، سرکار خانم نصیری^۱، برای آموزش مصدر و بن ماضی، بن مضارع و زمان افعال در اینجا آورده می‌شود:

ننه مصدر قصه همیشه با نون میاد	وقت و زمان نداره توی محله شاد
دو تا بچه شیطون داره به اسم ریشه	که واسه کاراشون زمان دارن همیشه
یکی بن مضارع، اون یکی هم که ماضی	که در زمان حال و گذشته گرم بازی
بن ماضی که اینه: «ننه مصدر بی نون»	زمانش هم گذشته‌است، همیشه اینو بدون
فعل امر رو درست کن، «ب» رو بینداز بیرون	این هم بن مضارع، یادت نره بچه جون
تو شهر شاد قصه، سه تا زمان نشسته	زمان «آینده» و «مضارع» و «گذشته»

دیدن این شعر قصه‌گون انگیزه‌ای برای سرودن شعرهای آموزش دستور توسط اینجانب شد تا در هشت سال سابقه تدریس از آنها استفاده کرده نتایج مثبت بگیرم. این اشعار در ادامه خواهند آمد.

پیش از ذکر اشعار نگارنده این پژوهش لازم است یادآور شویم که «داده‌های زبانی که کودک آنها را با گیرنده‌های زبانی یعنی دستگاه شنوایی دریافت می‌کند، توسط عصب مغزی به حافظه حسی منتقل می‌شود. آن مقدار از این درونداد زبانی، که به حد کافی مورد توجه قرار گیرند، وارد حافظه کوتاه‌مدت یا حافظه فعال شده و آن مقدار که مورد توجه قرار نمی‌گیرند، فراموش و در نتیجه حذف می‌شوند. وقتی داده‌های زبانی وارد حافظه کوتاه‌مدت شوند حداکثر سی ثانیه در آنجا باقی می‌مانند و پس از آن فراموش می‌شوند. اگر کودک بخواهد همه یا بخشی از این داده‌ها را برای مدت زمان بیشتری نگهداری کند، باید از راهبرد یادگیری تکرار یا مرور ذهنی استفاده کند؛ اما برای اینکه به یادگیری پایدار دست یابد علاوه بر تکرار یا مرور ذهنی، داده‌های زبانی باید دارای ماهیتی باشند که بتوان آنها را با مطالبی که قبلاً آموخته شده در حافظه بلندمدت ذخیره شده‌اند، تداعی کرد. حافظه کوتاه‌مدت نیز مانند پلی بین حافظه حسی و حافظه بلندمدت عمل

۱. شعر ایشان در فضای مجازی (شاد) دیده شده و ارجاع دقیق متنی آن موجود نیست.

می‌کند. کودک با مرور ذهنی و تداعی مطالب، اطلاعات قدیم و جدید را به هم مرتبط می‌سازد. وی با برقراری ارتباط از فراموشی داده‌ها جلوگیری کرده، پس از رمزگردانی آنها را به حافظه درازمدت منتقل می‌کند» (اکبری شلدره و علی‌پور، ۱۳۹۹).

«الگوهای یادگیری زبان مربوط به نظریه پردازش، کودک را در جریان یادگیری زبان، فردی منفعل نمی‌دانند. به این خاطر در برنامه‌های زبان‌آموزی به شدت بر تمرینات ساختمند زبانی و بازی‌های حاوی تعاملات زبانی تأکید دارند» (همان)

پر واضح است که با کمک روش شعرخوانی و قصه‌های منظوم که با همخوانی بچه‌ها به سهولت امر یادگیری کمک می‌کند، طبق همین قاعده عمل می‌کند و اثر مثبت خود را در حافظه باقی می‌گذارد و هنگام بازیابی اطلاعات، کار دانش‌آموز راحت‌تر از زمانی است که مطلب را با شیوه‌ای دیگر آموخته است.

نگارنده این سطور، طی شش هفته از اول بهمن ماه تا پانزدهم اسفندماه ۱۴۰۰ کار پژوهش خود را آغاز کرد. دانش‌آموزان پایه هفتم به دو گروه آزمایش و کنترل تقسیم شدند که هر گروه دربردارنده سی دانش‌آموز بود. طی این شش هفته، آموزش مباحث دستوری فعل و ویژگیهای آن، تفاوت فعل با مصدر، بن‌های ماضی و مضارع صورت گرفت. آموزش مباحث مذکور برای دانش‌آموزان گروه آزمایش با اشعار مذکور، آموزش داده شد و دانش‌آموزان ضمن شرکت فعالانه در امر یادگیری و حفظ ناخودآگاه اشعار آموزشی، شادی و نشاط خاصی را در جریان آموزش حس می‌کردند؛ اما آموزش مباحث نام‌برده به گروه کنترل به روش عادی و بدون استفاده از شعر و قصه صورت گرفت.

جدول زمان‌بندی طرح به قرار ذیل است:

جدول شماره یک

ماه‌های اجرا	هفته‌های اجرا	شرح اقدامات انجام شده	میزان پیشرفت و موانع اجرا
بهمن	هفته اول	تدریس زمانهای فعل	پیشرفت خوب و بدون مانع
	هفته دوم	تدریس شخص و شمار فعل	پیشرفت خوب و بدون مانع
	هفته سوم	تدریس بن مضارع	پیشرفت خوب و بدون مانع
	هفته چهارم	تدریس بن ماضی	پیشرفت خوب. مانع: یکی از جلسات به دلیل تعطیلی رسمی به تعویق افتاد که با جلسه اضافی جبران شد.

پیشرفت خوب و بدون مانع	تدریس مصدر و ذکر تفاوت آن با فعل	هفته اول	اسفند
پیشرفت خوب. مانع: یکی از جلسات به دلیل تعطیلی رسمی به تعویق افتاد که با جلسه اضافی جبران شد.	ارزیابی کلی به صورت شفاهی و کتبی	هفته دوم	

حال به ذکر اشعاری که سروده نگارنده این مقاله است می‌پردازیم. در طول سال‌های تدریس در دبیرستان‌های تهران، از این اشعار برای آموزش مباحث دستوری بهره جستیم. برای آموزش فعل و ویژگی‌هایی آن، شخص و شمار و زمان در کلاس‌های درس، از شعر زیر بهره می‌گیریم:

فعل

منتظر پیام جمله‌هایی	معنی کامل گزاره‌هایی
دنبال فعل جمله‌هامون بگرد	فعل قشنگ جمله‌مون کجایی؟
بفرمایید ایناهاش، اومد نشست سر جاش	شخص و شمار و زمان، اسم زن و بچه‌هاش
تمام صحبتامون، معنی جمله‌هامون	تند و سریع و آسون، کامل میشه با ایشون

همانطور که مشخص است، در این شعر، به اهمیت فعل جمله و کامل شدن معنی جمله توسط فعل، اشاره شده است و با کمی چاشنی طنز، سه ویژگی اصلی فعل؛ یعنی شخص، شمار و زمان، همسر و فرزندان فعل خوانده شده‌اند که همواره در کنار فعل حضور دارند. این موضوع دست‌مایه خوبی است تا دانش‌آموز، تفاوت فعل را با مصدر بداند و تمایز لازم را بین آنها قائل شود. برای آموزش «مصدر» از شعر زیر کمک می‌گیریم:

مصدر

اسمم چیه؟ یه «مصدر»	خونهم کجاست؟ تو دفتر
زمان می‌خوای؟ ندارم	وقت می‌خوای؟ ندارم
شمار می‌خوای؟ ندارم	شخص می‌خوای؟ ندارم
من مصدرم دخترم	یه نون دارم آخرم

در شعر بالا، تمام ویژگی‌هایی که به فعل نسبت داده بودیم، از مصدر سلب کردیم و این عمل آموزشی، در قالب پرسش مطرح شد. این جنبه پرسش و پاسخ که در شعر وجود دارد، زمینه

مناسبی را برای همراه کردن دانش‌آموزان با معلم، فراهم می‌کند. معلم می‌تواند پرسش‌ها را به صورت موزون و آهنگین بخواند و بخش‌های پاسخ را دانش‌آموزان با همخوانی بیان بکنند. معلم می‌تواند هم‌زمان با خواندن شعر و پاسخ گرفتن از دانش‌آموزان، مصادری را پای تخته بنگارد تا مطلب به طور کامل در حافظه دانش‌آموزان نقش ببندد.

اکنون به اشعاری می‌رسیم که برای آموزش ساخت بن ماضی و مضارع از آن استفاده می‌کنیم:

بن ماضی

می‌خوام بگم یه رازی
 یادت بدم یه بازی
 برای بُن ماضی
 مصدرازش می‌سازی
 نون روازش می‌ندازی

بن مضارع

بن مضارع چیه؟
 ساختنش چه جوریه؟
 اونم به شکل بازی
 امر روازش می‌سازی
 «ب» روازش می‌ندازی

به این ترتیب، دانش‌آموزان، با شعرها و قصه‌ها مباحث جدید دستوری را می‌آموزند در حالیکه با شادی و نشاط و همخوانی و آواز در جریان یادگیری قرار گرفته‌اند.

«طبق نظریه پردازشی یادگیری زبان، یادگیری انسان یک فعالیت مستمر پردازش داده‌هاست. با این دیدگاه باید برای آموزش، به دنبال راه‌هایی بود که دانش‌آموز از طریق آنها، داده‌های زبانی را کسب، ذخیره و یادآوری کرده و در مواقع لازم به صورت عملکرد یا برونداد مورد استفاده قرار دهد. بنابراین مطالعه یادگیری زبان اعم از مطالعه دریافت، یادسپاری و یادآوری است» (اکبری شلدرد و علی‌پور، ۱۳۹۹).

۴. ارزیابی و نتیجه‌گیری

طبق جدول شماره یک، هفته دوم اسفندماه به ارزیابی دانش آموز هر دو گروه آزمایش و کنترل به دو شیوه شفاهی و کتبی پرداخته شد. نمرات دانش آموزان هر دو گروه با هم مقایسه شد و تحلیل‌ها نشان داد میانگین نمرات گروه آزمایش در پرسش شفاهی ۵۲/۰ نمره، در پرسش کتبی ۱ نمره و در مجموع ۱.۵۲ نمره از میانگین نمرات گروه کنترل، بالاتر شده است. لازم به ذکر است که پرسش‌های کتبی و شفاهی از ده نمره بوده است.

جدول شماره دو

نمرات گروه کنترل		نمرات گروه آزمایش	
نمرات کتبی	نمرات شفاهی	نمرات کتبی	نمرات شفاهی
۷.۵	۷.۷۵	۱۰	۱۰
۸.۵	۹	۱۰	۹.۵
۸	۸.۲۵	۹.۲۵	۱۰
۶.۵	۷.۵	۹	۹
۶	۶.۷۵	۸.۵	۸.۷۵
۸	۹	۷.۷۵	۶
۵	۴	۱۰	۱۰
۴.۵	۴	۱۰	۹.۷۵
۷	۷.۵	۷	۷.۵
۱۰	۹.۵	۹.۵	۸.۵
۹	۹.۵	۶	۶.۲۵
۶	۵.۷۵	۹.۵	۱۰
۹	۸.۷۵	۸.۲۵	۷.۲۵
۸	۹.۲۵	۶.۵	۷
۴	۴.۵	۶.۲۵	۵.۵
۱۰	۹.۷۵	۱۰	۱۰
۸	۷.۵	۹.۲۵	۹
۸.۷۵	۸.۷۵	۱۰	۱۰

۴	۴.۲۵	۴.۲۵	۳.۲۵
۶.۵	۷	۷.۷۵	۷.۲۵
۹.۵	۹.۲۵	۹.۲۵	۸.۲۵
۵.۲۵	۴.۲۵	۱۰	۹.۷۵
۹	۹.۲۵	۱۰	۱۰
۷.۵	۷	۱۰	۹.۷۵
۶	۶.۲۵	۵.۵	۵
۵	۶.۲۵	۸	۸.۵
۶.۵	۵.۵	۹	۸.۵
۸	۸.۷۵	۱۰	۹.۵
۹.۵	۹.۵	۷.۲۵	۷
۹.۵	۹	۸.۵	۷.۵
میانگین نمرات			
۷.۵۴	۷.۴۳	۸.۵۴	۷.۹۵

تمایز پژوهش حاضر با سایر پژوهش‌هایی که در این زمینه صورت گرفته این است که هیچ‌یک از پژوهش‌های پیشین منحصراً به مقوله دستور زبان فارسی در پایه هفتم نپرداخته و به اثرگذاری کاربرد شعر و قصه بر امر یادگیری دستور زبان مستقیماً اشاره نکرده بودند. جنبه نوآورانه دیگر پژوهش حاضر، ارائه اشعاری است که خود نویسنده برای تسهیل آموزش مقولات مصدر، بن ماضی و مضارع و ویژگیهای فعل سروده و از آنها در کلاسهای درس بهره جسته و بازخورد اثربخشی آن را در طول سال‌های تدریس مشاهده و ثبت کرده است.

استفاده مستمر از این اشعار در امر آموزش نشان داده شعر و قصه در یادگیری مقولات دستوری مذکور تأثیر فراوانی داشته است. علاوه بر این که یادگیری را برای دانش‌آموزان سهل‌تر کرده، به روحیه آنها هم حس شادی را القا کرده است. شعر موزون و به تبع آن محتوایش، در

ذهن ماندگار است؛ بنابراین دانش‌آموزی که از این طریق، فعل و ویژگی‌های آن، مصدر و تفاوت آن با فعل و همچنین بن ماضی و مضارع و روش‌های ساخت آنها را می‌آموزد، هنگام پرسش‌های کلاسی، به راحتی اطلاعات را بازیابی کرده و به پرسش‌ها با موفقیت پاسخ خواهد داد.

۵. توصیه‌ها

به همه دبیران اعم از دبیران ادبیات و سایر دروس، توصیه می‌شود از قابلیت شعر و قصه برای تسهیل در امر آموزش دروس خود و همین‌طور یادگیری دانش‌آموزان به ویژه در مقاطع ابتدایی و متوسطه اول بهره ببرند. از آنجایی که منبعی جامع و کامل که دربردارنده اشعار آموزش‌دهنده مباحث درسی باشد، وجود ندارد؛ پیشنهاد می‌شود افرادی که دارای طبع و قریحه شعرسرایی هستند در جهت تدوین چنین اثری گام بردارند.

مشارکت نویسندگان

این مقاله توسط اینجانب گیتا ذاکری به تنهایی نوشته شده است.

تشکر و قدردانی

از کلیه دانش‌آموزان و معلمان گرامی تشکر می‌کنم.

تعارض منافع

هیچ‌گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است

COPYRIGHTS

©2021 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.

منابع

- اکبری شلدره، فریدون؛ علی پور، منوچهر (۱۳۹۹). زبان آموزی و شعر (تحلیل ساختار و محتوای شعر کودک). تهران: تیرگان.
- رحماندوست، مصطفی (۱۳۷۲). ادبیات کودکان و نوجوانان. کرج: شرکت چاپ و نشر ایران.
- _____ (۱۳۹۳). مهارت قصه‌گویی. تهران: انتشارات مدرسه.
- سیف، علی‌اکبر (۱۳۸۶). روانشناسی پرورشی: روانشناسی یادگیری و آموزش. تهران: انتشارات آگاه.
- علیخانی، زیبا (۱۳۹۸). «کاربرد قصه‌گویی در رشد مهارت‌های زبانی کودکان (با گاهی به قصه‌های درس فارسی پایه‌های دوم تا ششم دبستان)». مجموعه مقالات و چکیده‌های بیست و دومین جشنواره بین‌المللی قصه‌گویی. ص ۴۵-۵۷.
- منصوری گرگر، رحیمه (۱۳۹۳). «کارکردهای قصه و قصه‌گویی بر کودکان (قصه‌گویی و مهارت‌های زبانی و ارتباطی)». رشد آموزش پیش‌دبستانی، دوره پنجم، شماره ۲، ص ۴۵-۴۷.
- نعمت‌اللهی، فرامرز (۱۳۸۹). ادبیات کودک و نوجوان (شناسایی ارزشیابی ارزش‌گذاری). تهران: انتشارات مدرسه.
- وزیرنیا، سیما (۱۳۷۹). زبان شناخت. تهران: قطره.
- یوسفی لویه، مجید؛ متین، آذر (۱۳۸۵). «تأثیر قصه‌درمانی بر راهبردهای رویارویی کودکان با مشکلات یادگیری». پژوهش در حیطه استثنایی ۲۰، سال ششم، شماره ۲، تابستان ۱۳۸۵ / ۶۰۳-۶۲۲.

